

STUDIA I RAPORTY IUNG-PIB

ZESZYT 55(9): 121-127

2018

Adam Harasim*Institut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – Państwowy Instytut Badawczy
w Puławach*POTRZEBY TOWAROWYCH GOSPODARSTW ROLNYCH W ZAKRESIE
INNOWACJI I DORADZTWA ROLNICZEGO NA PRZYKŁADZIE
WYBRANYCH SUBREGIONÓW***Słowa kluczowe:** innowacje, doradztwo, źródła informacji, gospodarstwa rolne**Wstęp**

Ważnym czynnikiem rozwoju i modernizacji gospodarstw rolnych jest działalność innowacyjna, która wiąże się z wprowadzaniem zmian i wdrażaniem nowości w celu zwiększenia wydajności i obniżenia kosztów produkcji oraz osiągnięcia wyższych dochodów z produkcji rolniczej (5). Innowacyjność jest również czynnikiem przyczyniającym się do większej konkurencyjności gospodarstw rolnych (14, 16).

W zakresie działalności innowacyjnej należy rozróżnić pojęcia innowacyjności i innowacji. Innowacyjność w ogólnym ujęciu jest procesem (działalnością), a innowacje wiążą się z absorpcją nowości, czyli ich wdrażaniem w praktyce gospodarczej. W węższym ujęciu innowację można określić jako zmianę, która została dokonana w celu uzyskania nowego produktu, nowej usługi lub jakości. Nowe rozwiązanie (zmianę) uznaje się za innowację gospodarczą, gdy znajduje praktyczne zastosowanie i przynosi korzyść ekonomiczną. Dla producentów rolnych ważne są źródła informacji o nowościach przydatnych do wdrożenia we własnym gospodarstwie oraz wsparcie w tym zakresie ze strony doradztwa rolniczego.

Celem pracy było przedstawienie źródeł informacji o nowościach w rolnictwie i zapotrzebowania na doradztwo rolnicze w opinii rolników kierujących gospodarstwami towarowymi w różnych subregionach.

Materiał i metodyka badań

Badania przeprowadzono w 2016 roku, w 54 gospodarstwach położonych w makroregionie Mazowsza i Podlasia (według klasyfikacji FADN), na terenie

* Opracowanie wykonano w ramach zadania 2.7 w programie wieloletnim IUNG-PIB.

trzech województw (subregionów) – lubelskiego, mazowieckiego i podlaskiego. Dobór próby badawczej był celowy, uwzględniający towarowe gospodarstwa rolne stanowiące główne źródło dochodów rodziny rolniczej. Badane gospodarstwa rolne współpracują z Ośrodkami Doradztwa Rolniczego w Końskowoli, Radomiu i Szepietowie. Informacje o gospodarstwach i opiniach rolników uzyskano metodą ankietową, z wykorzystaniem kwestionariusza wywiadu. Kwestionariusz zawierał pytania dotyczące źródeł informacji o innowacjach w rolnictwie i potrzebach w zakresie doradztwa rolniczego. W tabelach 1-5 w pozycji ogółem wskaźniki (% udziału) były obliczone w odniesieniu do całej grupy 54 gospodarstw rolnych. Stąd też z powodu różnej liczebności gospodarstw w subregionach (tab. 1) nie są średnimi z wartości wykazanych w trzech pierwszych kolumnach.

Wyniki badań

W próbie badawczej liczniej (39%) były reprezentowane gospodarstwa z województwa podlaskiego (tab. 1). Natomiast największą powierzchnią użytków rolnych (średnio ok. 42 ha) cechowały się gospodarstwa z województwa lubelskiego. Przeciętny wiek właścicieli gospodarstw był mało zróżnicowany, wynosił około 45 lat, a ich staż pracy zawierał się w przedziale 23-29 lat. Na podstawie różnicy między aktualnym wiekiem a stażem pracy właścicieli można wnioskować, że w wieku od 18 lat (lubelskie) do 22 lat (mazowieckie) podejmowali oni pracę w rolnictwie i rozpoczynali działalność gospodarczą na własny rachunek. Niższym poziomem wykształcenia, zbliżonym do średniego nierolniczego, cechowali się właściciele gospodarstw z województwa mazowieckiego, a w pozostałych subregionach ich wykształcenie było na nieco wyższym poziomie – odpowiadające średniemu rolniczemu (tab. 1). W rolnictwie zauważa się związek pomiędzy wiekiem i poziomem wykształcenia osób kierujących gospodarstwami rolnymi a wdrażaniem postępu i wynikami ekonomicznymi gospodarstw. Młodszy i lepiej wykształceni rolnicy na ogół wykazują większą skłonność do wprowadzania zmian i innowacji w gospodarstwie, co wpływa na poprawę organizacji, produktywności pracy i wyników ekonomicznych (1, 3, 10, 11, 17). Natomiast starsi gospodarze nie są już tak otwarci na innowacje i częściej prowadzą gospodarstwa według tradycji rodzinnej (4).

Tabela 1

Charakterystyka badanych gospodarstw rolnych

Wyszczególnienie	Subregion			Ogółem
	lubelski	mazowiecki	podlaski	
Liczba gospodarstw	15	18	21	54,0
Powierzchnia użytków rolnych (ha)	41,8	29,5	37,3	36,0
Wiek właścicieli gospodarstw (lata)	46,6	44,9	45,9	45,7
Staż pracy właścicieli gospodarstw (lata)	28,7	22,9	25,5	25,5
Wykształcenie właścicieli gospodarstw (skala 7°)*	4,9	4,3	5,2	4,8

*poziom wykształcenia: 1 – podstawowy; 2 – zawodowy nierolniczy; 3 – zawodowy rolniczy; 4 – średni nierolniczy; 5 – średni rolniczy; 6 – wyższy nierolniczy; 7 – wyższy rolniczy

Źródło: opracowanie własne.

W badaniach poszukiwano odpowiedzi na pytanie, z których źródeł informacji o nowościach w rolnictwie najczęściej korzystają rolnicy. Największym zainteresowaniem rolników w badanych województwach cieszyły się informacje uzyskiwane od doradców ODR oraz w dużym stopniu publikowane w czasopiśmie fachowych, a także wiedza i porady z internetu oraz zdobywane na kursach i szkoleniach (tab. 2). Ważną rolę w transferze wiedzy do rolników i wdrażaniu nowych rozwiązań w rolnictwie odgrywają również podmioty z otoczenia rolnictwa poprzez organizowanie targów, wystaw i giełd oraz programy rolnicze w telewizji. W procesach innowacyjnych pomocne okazały się także informacje pozyskiwane z firm sprzedających środki produkcji oraz przekazywane przez rodzinę, sąsiadów i znajomych. Najczęściej korzystano z prywatnych biur doradczych i publikacji naukowych. W odrębnej publikacji dotyczącej omawianej grupy gospodarstw przedstawiono szerzej związek wieku i wykształcenia rolników kierujących gospodarstwami z ich źródłami informacji o innowacjach w rolnictwie (6). Podobne wyniki odnośnie preferowanych przez rolników źródeł fachowych informacji uzyskali inni autorzy (7, 8, 13). Młodzi rolnicy często uznają internet za najlepsze i najważniejsze źródło informacji o nowych rozwiązaniach w rolnictwie (7, 9). G i n t e r i in. (2) wskazują, że posiadanie wielu źródeł informacji jest czynnikiem zwiększającym konkurencyjność gospodarstw rolnych.

W procesie dyfuzji innowacji ważna jest postawa rolników kierujących gospodarstwami wobec zmian i nowości. We wszystkich subregionach większość stanowili właściciele chętnie wprowadzający innowacje, czyli otwarci na nowości (tab. 3). Taką postawę stwierdzono głównie u rolników z województwa lubelskiego (ponad 70% ankietowanych). Mniej liczni byli rolnicy o cechach naśladowców, którzy wdrażają nowości ostrożnie (z rezerwą), a ich znaczący udział (33%) był w woj. podlaskim. Natomiast w subregionach mazowieckim i podlaskim około 20% respondentów wdrażało nowości pod wpływem opinii rodziny i znajomych. Z badań K i e ł b a s y i P u c h a ł y (9) wynika, że postawy proinnowacyjne wykazywali na ogół młodzi rolnicy, cechujący się dużą inicjatywą i tym samym nie wymagający dużego wsparcia ze strony doradztwa rolniczego.

Tabela 2

Korzystanie rolników ze źródeł informacji o innowacjach w rolnictwie

Źródła informacji*	Subregion			Ogółem
	lubelski	mazowiecki	podlaski	
Internet(portale rolnicze)	93,3	72,2	81,0	83,3
Telewizja (program rolnicze)	60,0	83,3	66,7	72,2
Radio (audycje rolnicze)	33,3	27,8	4,8	20,4
Czasopisma fachowe	86,7	83,3	90,5	87,0
Publikacje naukowe	-	5,6	19,0	9,3
Ośrodki Doradztwa Rolniczego	100	88,9	90,5	92,6
Prywatne biura doradcze	6,7	11,1	-	5,6
Firmy sprzedające środki produkcji	86,7	61,1	47,6	63,0
Targi, wystawy i giełdy rolnicze	73,3	72,2	66,7	72,2
Festyny rolnicze	40,0	33,3	28,6	33,3
Kursy i szkolenia	93,3	77,8	71,4	79,6
Rodziny, sąsiedzi i znajomi	46,7	55,6	42,9	48,1

*badany mógł podać więcej niż jedną odpowiedź

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3

Skłonność rolników do wprowadzania innowacji we własnym gospodarstwie

Postawy właścicieli gospodarstw	Subregion			Ogółem
	lubelski	mazowiecki	podlaski	
Chętnie wprowadza innowacje	73,3	66,7	47,6	61,1
Wdraża nowości z rezerwą	26,7	11,1	33,3	24,1
Wdraża nowości pod wpływem opinii rodziny i znajomych	-	22,2	29,1	14,8

Źródło: opracowanie własne.

Innowacyjność i podnoszenie konkurencyjności gospodarstw w dużym stopniu zależą od doradztwa rolniczego świadczonego przez różne jednostki. Z badań własnych wynika, że w tym zakresie główną rolę odgrywają ODR (tab. 4). Na drugim miejscu w opinii właścicieli gospodarstw znalazły się agencje rolne (ARMiR, ARR). W zdecydowanie mniejszym stopniu rolnicy korzystali z doradztwa ze strony instytutów rolniczych, izb rolniczych, banków i prywatnych firm doradczych. Na wiodącą rolę ODR w zakresie doradztwa rolniczego wskazują również badania innych autorów (12, 15).

Tabela 4

Korzystanie właścicieli gospodarstw z doradztwa rolniczego

Jednostki doradcze*	Subregion			Ogółem
	lubelski	mazowiecki	podlaski	
Ośrodki Doradztwa Rolniczego	93,3	94,4	85,7	90,7
Wyższe uczelnie rolnicze	13,3	-	4,8	5,6
Instytuty rolnicze	40,0	5,6	19,0	20,4
Agencje rolne	60,0	66,7	57,1	75,9
Izby Rolnicze	20,0	5,6	19,0	14,8
Banki	20,0	16,7	9,5	14,8
Prywatne firmy doradcze	20,0	11,1	14,3	14,8

*badany mógł podać więcej niż jedną odpowiedź

Źródło: opracowanie własne.

Zapotrzebowanie badanych gospodarstw na doradztwo rolnicze było ukierunkowane głównie na produkcję roślinną, szczególnie w woj. lubelskim (tab. 5). W tymże subregionie wskazywano również na dość duże potrzeby doradcze z zakresu zagadnień prawnych oraz organizacyjno-ekonomicznych dotyczących sporządzania wniosków o płatności. Na znaczącą rolę doradztwa organizacyjno-ekonomicznego wskazywali także respondenci z województw mazowieckiego i podlaskiego.

Tabela 5

Zapotrzebowanie gospodarstw na doradztwo rolnicze

Zakres potrzeb doradczych*	Subregion			Ogółem
	lubelski	mazowiecki	podlaski	
Produkcja roślinna	93,3	77,8	76,2	81,4
Produkcja zwierzęca	46,7	50,0	52,4	50,0
Zagadnienia prawne	80,0	44,4	23,8	46,3
Zagadnienia organizacyjno-ekonomiczne w tym:	46,7	72,2	61,9	61,1
- przygotowanie biznesplanów	46,7	22,2	47,6	38,9
- sporządzanie wniosków o kredyty	26,7	-	4,8	9,3
- sporządzanie wniosków o płatności	73,3	55,6	52,4	59,3
- rachunkowość rolna	26,7	16,7	9,5	16,7

*badany mógł podać więcej niż jedną odpowiedź

Źródło: opracowanie własne.

Na pytanie, które instytuty rolnicze są dla gospodarstw źródłem informacji o innowacjach wskazania były znacznie zróżnicowane (tab. 6). Najwięcej respondentów wskazywało na Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa-PIB (61% odpowiedzi), a także dość dużym zainteresowaniem cieszył się Instytut Ochrony Roślin-PIB (37%). Obydwa instytuty zajmują się problematyką związaną z produkcją roślinną i środowiskiem przyrodniczym. Większość towarowych gospodarstw rolniczych, głównie roślinne z uprawami polowymi i ukierunkowane na produkcję zwierzęcą, prowadzi produkcję roślinną, co wpływa na ten rodzaj potrzeb doradczych. Dla gospodarstw specjalizujących się w produkcji zwierzęcej (bydłęce, trzodowe, drobiowe) ważnym źródłem innowacji są również dwa instytuty – Państwowy Instytut Weterynaryjny-PIB i Instytut Zootechniki-PIB.

Tabela 6

Instytuty rolnicze jako źródła informacji o innowacjach

Wyszczególnienie	Ocena respondentów (% odpowiedzi)
• Instytut Ekonomiki i Gospodarki Żywnościowej-PIB	20,4
• Instytut Hodowli i Aklimatyzacji Roślin-PIB	5,6
• Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa-PIB	61,1
• Instytut Ochrony Roślin-PIB	37,0
• Instytut Ogrodnictwa	1,9
• Instytut Technologiczno-Przyrodniczy	1,9
• Instytut Zootechniki-PIB	29,6
• Państwowy Instytut Weterynaryjny-PIB	18,5

Źródło: opracowanie własne.

Wnioski

1. Właściciele gospodarstw, niezależnie od subregionu, korzystali najczęściej z informacji o nowościach w rolnictwie od doradców ODR, z czasopism fachowych, internetu i zdobywanych na kursach i szkoleniach.
2. Postawy proinnowacyjne wykazywali w większości właściciele gospodarstw położonych na terenie województwa lubelskiego.
3. W zakresie doradztwa rolniczego główną rolę odgrywały ODR i w znaczącym stopniu agencje rolne (ARMiR, ARR).
4. Zapotrzebowanie gospodarstw na doradztwo rolnicze było ukierunkowane głównie na produkcję roślinną, a także w dużym stopniu na problemy organizacyjno-ekonomiczne. Gospodarstwa z terenu woj. lubelskiego wykazywały również duże potrzeby w zakresie zagadnień prawnych.

Literatura

1. B ó r a w s k i P.: Wykształcenie rolników i sytuacja ekonomiczna gospodarstw posiadających alternatywne dochody. Zesz. Nauk. SGGW, Probl. Rol. Świat., 2010, **10(2)**: 5-11.
2. G i n t e r A., K a ł u ż a H., S z a r e k S.: Wiedza czy mądrość? Czynniki kształtujące przewagę konkurencyjną gospodarstw rolnych. Wieś i Rolnictwo, 2010, **4(149)**: 120-129.
3. G o ł ę b i e w s k a B., K l e p a c k i B.: Wykształcenie rolników jako forma różnicująca sytuację gospodarstw rolniczych. Zesz. Nauk. Uniw. Rzesz. 2001, **7(42)**: 457-464.
4. H a m e r s k a I., R o c z k o w s k a - C h m a j S.: Wykształcenie i wiek rolników a wskaźnik postępu naukowo-technicznego. Inż. Rol., 2008, **11(109)**: 75-82
5. H a r a s i m A., M a d e j A., G ó r n i k A.: Innowacyjność różnych typów rolniczych gospodarstw w opinii rolników z makroregionu Mazowsza i Podlasia. Roczn. Nauk. SERiA, 2017, **19(2)**: 70-76.
6. H a r a s i m A., M a t y k a M., K o p i ń s k i J.: Wiek i wykształcenie rolników oraz ich źródła informacji o innowacjach w rolnictwie. Zag. Doradz. Rol., 2017, **4**: 18-26.
7. K a l i n o w s k i J., P r y m o n K.: Znaczenie internetu jako źródła informacji rolniczych. Roczn. Nauk. SERiA, 2011, **13(2)**: 186-190.
8. K a ł u ż a H., G i n t e r A.: Innowacje w gospodarstwach rolniczych młodych rolników. Prace Nauk. UE Wrocław, Agrobiznes, 2014, **361**: 89-98.
9. K i e ł b a s a B., P u c h a ł a J.: Innowacyjność młodych rolników i ich postawy wobec zmian na przykładzie gospodarstw rolnych położonych w regionie rozdrobnionego rolnictwa. Roczn. Nauk. SERiA, 2015, **17(1)**: 107-111.
10. K l e p a c k i B.: Wykształcenie jako czynnik różnicujący zasoby, organizację i wyniki ekonomiczne gospodarstw rolniczych. Roczn. Nauk. SERiA, **7(1)**: 124-128.
11. K l e p a c k i B.: Znaczenie wiedzy i wykształcenia w rozwoju rolnictwa. Zag. Ekonom., 2005, **10(2)**: 47-57.
12. K o ł o d z i e j e z y k D., G o s p o d a r o w i c z M.: Relacje rolników z instytucjami wspierającymi rozwój gospodarstw rolnych. Zag. Doradz. Rol., 2010, **4**: 31-48.
13. K r z y ż a n o w s k a K.: Źródła fachowych informacji w opinii rolników. Roczn. Nauk. SERiA, 2013, **15(2)**: 182-186.
14. L e w c z u k B., J a b ł o n k a R.: Innowacyjność jako czynnik konkurencyjności gospodarstw rolniczych. Roczn. Nauk. SERiA, 2011, **13(2)**: 275-278.
15. M i ś T., S u r m a c z T.: Doradztwo publiczne w opinii przedsiębiorców prowadzących działalność gospodarczą na obszarach wiejskich. Zag. Doradz. Rol., 2015, **2**: 16-31.
16. N o w a k A.: Konkurencyjność rolnictwa Polski Wschodniej. UP Lublin, Rozprawy Naukowe, 2017, **389**, .

17. Nowak A., Kijek T., Wójcik E.: Wpływ wykształcenia rolników na produktywność pracy w towarowych gospodarstwach rolnych Polski. *Rocz. Nauk. SERiA*, 2016, **18(1)**: 202-207.
-

Adres do korespondencji:

prof. dr hab. Adam Harasim
Zakład Systemów i Ekonomiki Produkcji Roślinnej
IUNG-PIB
ul. Czartoryskich 8, 24-100 Puławy
tel. 81 47 86 805
e-mail: ahara@iung.pulawy.pl

